

RĪGAS, HAMBURGAS, LUNDAS UN LIMOŽAS VĒLĪNO VIDUSLAIKU DZIEDĀJUMI VOX CLARA

Guntars Prānis

guntars.pranis@jvlma.lv

Atslēgas vārdi: *Latvija, Rīgas gregoriskie dziedājumi, viduslaiku dziedājumu teorija un prakse*

Raksts vēsta par 2020. gadā izdoto gregorisko dziedājumu albumu Vox clara: par tā izdošanas mērķi, albuma saturu un nozīmi Latvijas kultūras apzināšanā un saglabāšanā. Gregoriskie dziedājumi ir Latvijas mūzikas vēsturē pirmā rakstiski dokumentētā mūzikas liecība. Dziedājumu rakstiskie pieraksti atrodami Rīgas misālē, un tas ļauj seno mūziku gan pētīt un analizēt, gan atskaņot. Albuma Vox clara galvenā iecere un uzdevums — atklāt gregorisko dziedājumu tradīcijas Latvijā salīdzinājumā ar citu viduslaiku Eiropas pilsētu mūzikas tradīcijām.

2020. gada nogalē nāca klajā CD albums *Vox clara*¹, kas lielā mērā iezīmē jaunu lappusi gan Latvijas atskaņotājmākslā, gan mūzikas vēstures izpratnē un pētniecībā. Šajā albumā ir iekļauta viduslaiku mūzika — gregoriskie dziedājumi un dažādi vēlīno repertuāru paraugi, kas atspoguļo atskaņošanas praksi dažādās Eiropas pilsētās vēlīnajos viduslaikos, ieskaitot arī pavisam nesen atklātās un detalizēti pētītās 15. gadsimta Rīgas misāles dziedājumus.²

Mūzikas vēstures kontekstā raugoties, gregorisko korāli, kura izcelsme saistāma ar 8.–9. gadsimtu, mūsdienās uzskata par profesionālās mūzikas sākumu Eiropā, kā pirmo repertuāru, kas pilnībā dokumentēts rakstiski, un līdz ar to var tikt pakļauts profesionālai analīzei un pētniecībai. Tieši šis ir viens no galvenajiem atskaites punktiem, kāpēc modernajā pētniecībā unikālajam repertuāram tiek pievērsta tik liela uzmanība. Tas, ka gregoriskie dziedājumi ir dokumentēti, arī nozīmē, ka šis repertuārs ir vēsturiski senākā

mūzikas liecība, ko, balstoties uz avotiem, iespējams atskaņot un darīt pieejamu plašai auditorijai.

Taču vēl līdz nesennai pagātnei nebija līdz galam apjausts fakts, ka, līdzīgi kā daudzu citu tautu mūzikas vēsturē, arī Latvijas mūzikas vēsturē pirmā rakstiski dokumentētā mūzikas liecība ir tieši gregorisko dziedājumu pieraksti, kas atrodami Latvijas vēsturei tik nozīmīgajā grāmatā — Rīgas misālē. Un, lai gan gregorisko korāli, jau sākot no 9. gadsimta, Eiropā centās unificēt un visur ieviest vienādu, kas raisīja sastingumu, vajadzība radīt ko jaunu prasīja savu un izpaudās vietējo tradīciju dažādībā. Gregoriskie dziedājumi vēsturiski tika atskaņoti dažādos, niansēs atšķirīgos veidos, sevišķi vēlīnajos viduslaikos iezīmējot dažādas vietējās muzicēšanas tradīcijas. Arī Rīgas manuskripts atklāj muzikālo materiālu, kas uzrāda vietējas īpatnības un iezīmē savu, viduslaiku Rīgas gregorisko tradīciju. Atklāt šo tradīciju salīdzinājumā ar citu viduslaiku Eiropas pilsētu

mūzikas tradīcijām bija šī ieraksta galvenā iecere un uzdevums.

Albums *Vox clara* noteikti pieskaitāms pie mūsdienās jau gluži vai pašsaprotamās “vēsturiski informēta atskaņojuma”³ tradīcijas. Ja vēl pirms pusgadsimta lielākā daļa senās mūzikas tika atskaņota romantisma tradīcijās balstītā manierē, tad mūsdienās, pateicoties seno manuskriptu un citu avotu pētniecībai, mūziķi par savu uzdevumu stāda atskaņot mūziku tā, kā tā varētu būt skanējusi savas rašanās laikā. Tātad nepastarpināti sastopas pētniecība un mūzikas prakse. Aizraujošais šajā kontekstā ir tas, ka visu nav iespējams zināt un restaurēt, tādējādi katra mūzikas skaņdarba interpretācija ir arī pašu mūziķu ziņā, kuri pētniecībā iegūto informāciju adaptē atbilstoši savai mūzikas izpratnei un mentalitātei. Tāpēc mēģinājumus no senās viduslaiku notācijas attīstīt pilnīgu un absolūtu vēsturisku atskaņošanas praksi ir jāuzskata par kontraproduktīvu, daudz auglīgāks ir atvērts un eksperimentējošs process, kurā būtu jāsatiekas zināšanām par vēsturiskajiem datiem un to detaļām ar mūsdienu mūziķu interpretācijas izpratni. To varētu nosaukt par kreativitātes un vēstures izpratnes savienojumu, un tieši šāda pieeja ir bijusi albuma *Vox clara* ieraksta tapšanas procesa pamatā. Starp citu, arī viduslaikos ir bijuši tā saucamie universālie mūziķi, kuri savā darbībā bija gan teorētiķi, gan praktiķi. Viņi zināja un saprata mūzikas teoriju, taču neuzlūkoja to par praksei atdalītu lietu, kura ir pašpieietiekama. Viņi paši varēja arī komponēt un muzicēt, saprotot visas kopsakarības. Šāds mūziķis sabiedrībā baudīja vislielāko cieņu un atzinību, jo pārvaldīja visas zinību un prasmju formas. Tas apstiprina jau iepriekš minēto, ka tas, kā katru konkrēto gregorisko dziedājumu no 9. līdz pat 15. gadsimtam fiksēja rakstiski, bija tikai maza daļa no tā, kas atklājās tā muzikālajā norisē. Un pieeju, kāda ir universālajam mūziķim viduslaikos, plaši iesaka arī mūsdienās senā repertuāra pētniecībā, kur vienlīdz nepieciešama gan

zinātniski analītiska, gan muzikāli praktiska pieeja.

Albumā iekļautie dziedājumi aptver vēlino viduslaiku — 14.–15. gadsimta mūziku. Tas ir laiks, kad sakrālajā mūzikā joprojām dominē gregoriskais korālis, taču paralēli eksistē dažādi paraliturģiskas un sekulāras mūzikas žanri, kur ārkārtīgi svarīga loma ir improvizācijai un vietējās mūzikas tradīcijai. Dažādie žanri savstarpēji nemitīgi mijiedarbojas. Tas ir tikai mīts, ka viduslaikos atskaņoja tikai to, kas rakstīts nošu manuskriptos. Tie bieži vien bija domāti tikai kā atcerēšanās palīgs, un praksē liela loma bija improvizācijai. Mūsdienu plašie pētījumi un vēsturiski informētas atskaņošanas prakse pierādījusi, ka bieži tieši tas, ko rakstiski nevarēja fiksēt, mūzikai piešķīra dziļāko jēgu, ekspresivitāti un smalkumu. Tikai tā viduslaiku cilvēks nonāca pie mūzikas valodas, kas tam bija svarīga un palīdzēja dzīvot.

Ierakstā dzirdama mūzika no vairākām Eiropas pilsētām, taču akcents likts uz Ziemeļeiropas mūzikas tradīciju Hamburgā, Rīgā un Lundā, kā arī uz Limožas bagātīgo agrīnās daudz balsības mantojumu. Katra no šīm pilsētām viduslaikos bija spoža savās kultūras dzīves izpausmēs, kur arī mūzikas rokrakstiem ir spilgtas atšķirīgas iezīmes. Caur šiem kontrastiem ierakstā nojaušams un piedzirojams vēlino viduslaiku Eiropas krāšņs un daudzveidīgs mūzikas dzīves norišu atspulgs.

Eiropas pilsētās mūzikas izpausmes varēja būt ļoti atšķirīgas. Līdzīgi tradicionālajai mūzikai, arī viduslaiku sakrālajā mūzikā viens un tas pats dziedājums katrā vietā skanēja citādi. Skanējums bija atkarīgs no vietējās mūzikas gaumes, tradīcijas, pieejamajiem instrumentiem, arhaiskās daudz balsības praksēm un tautas valodas, kas blakus latīņu valodai aizvien vairāk vēlinajos viduslaikos parādās gan sakrālajā, gan sekulārajā mūzikā. Albumā dzirdamajā interpretācijā izmantoti latviešu tradicionālajā mūzikā dokumentētie instrumenti — dūdas, stabules un ratalira, dzirdama agrīnā latviešu valoda,

Publicitātes foto

kā arī izmantoti tradicionālās dziedāšanas elementi. Tā ir ieraksta dalībnieku interpretācija par to, kā šī mūzika varētu būt skanējusi viduslaiku Rīgā.

Albums jau paspējis gūt plašu kritiķu atziņību, īpaši recenzijās tā kvalitāti izcēluši vadošie britu un vācu mūzikas mediji.

Ierakstā piedalās senās mūzikas ansamblis *Schola Cantorum Riga*, solisti Jānis Kurševs un Rūdolfs Bērtiņš, multiinstrumentāliste, senās mūzikas speciāliste Ieva Nimane, kura ierakstā spēlē dūdas, stabules un etnogrāfisko kokli. Albuma idejas autors un mākslinieciskais vadītājs ir Guntars Prānis.

Publicitātes foto

Avoti un piezīmes

- ¹ *Vox clara. Late Medieval Chant from Riga, Hamburg, Lund, Limoges*. Schola cantorum, Riga Guntars Prānis. LMIC 085. Ierakstīts koncertzālē “Lielais dzintars”, Liepāja, 2020. g. 10.–14. aug. www.scholariga.com.
- ² Prānis G. *Missale Rigense Livonijas garīgajā kultūrā*. Gregoriskie dziedājumi viduslaiku Rīgā. Monogrāfija. Rīga: Neputns, 2018.
- ³ Tieši šis formulējums (ang. *historically informed performance*; vāc. *historisch informierte Aufführungspraxis*) mūsdienās gan Latvijā, gan pasaules mūzikas aprītē ir kļuvis par jēdzienu, kas pakāpeniski aizvietojis agrāko nekorekto formulējumu — autentisks atskaņojums.

Par autoru

Dr. art. Guntars Prānis muzikologs, diriģents, viduslaiku instrumenta rataliras spēlētājs.

About the Author

Dr. art. Guntars Prānis is a musicologist, conductor, player of the medieval instrument hurdy-gurdy.

LATE MEDIEVAL CHANTS OF RIGA, HAMBURG, LUND, AND LIMOGES, VOX CLARA

Guntars Prānis

guntars.pranis@jvlma.lv

Summary

Keywords: *Latvia, Gregorian chant of Riga, theory and practice of medieval chants*

The article reports the album *Vox clara* issued in 2020, dwells on the purpose of its issuance, the content of the album, and its importance in identifying and preserving Latvian culture. Gregorian chants are the first written recordings of music in the history of Latvian music. Written records of the chants can be found in Riga’s missal, which allows the ancient music to be studied, analysed, and played. The main intention and purpose of the album *Vox clara* is discovering the traditions of Gregorian chants in Latvia compared to the music traditions of other medieval European cities.